

Sygn. akt II UK 328/17

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 24 października 2018 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Maciej Pacuda (przewodniczący)

SSN Piotr Prusinowski

SSN Krzysztof Staryk (sprawozdawca)

w sprawie z wniosku L. D.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w W.
o rentę socjalną,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 24 października 2018 r.,
skargi kasacyjnej wnioskodawcy od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...).
z dnia 6 października 2016 r., sygn. akt III AUa (...),

I. oddala skargę kasacyjną,

**II. zasądza od Sądu Apelacyjnego w (...). na rzecz adw. M. C.
kwotę 120 (sto dwadzieścia) zł, powiększoną o stawkę należnego
podatku od towarów i usług, tytułem zwrotu kosztów
nieopłaconej pomocy prawnej, udzielonej z urzędu w
postępowaniu kasacyjnym.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 6 października 2016 r., sygn. akt III AUa (...), Sąd

Apelacyjny w (...). – w sprawie z wniosku L. D. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w W. – oddalił apelację L. D. od wyroku Sądu Okręgowego – Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Ś. z dnia 11 marca 2016 r., sygn. akt VII U (...), oddalającego odwołanie wnioskodawcy od decyzji organu rentowego z dnia 18 lipca 2014 r., odmawiającej wnioskodawcy prawa do renty socjalnej.

Sąd ustalił, że wnioskodawca (urodzony 21 marca 1956 r.) jest z zawodu magazynierem, legitymuje się wykształceniem zasadniczym zawodowym. Od 1 października 2003 r. miał przyznane prawo do renty socjalnej. Po złożeniu kolejnego wniosku o rentę socjalną w dniu w 2014 r. lekarz orzecznik ZUS wskazał, że całkowita niezdolność do pracy stwierdzona u wnioskodawcy nie pozostaje w związku z naruszeniem sprawności organizmu powstałym przed 18 rokiem życia lub w trakcie nauki w szkole lub w szkole wyższej – przed ukończeniem 25 roku życia. Komisja lekarska ZUS podtrzymała wnioski lekarza orzecznika. W ocenie komisji brak jest jakiegokolwiek dokumentacji, która pozwoliłaby na ustalenie naruszenia sprawności organizmu przed 2001 r., a wykonywanie przez wnioskodawcę ciężkiej pracy fizycznej w latach 1973-1996 wskazuje, że nie był on w tym okresie niezdolny co pracy.

Sąd pierwszej instancji przeprowadził dowód z opinii biegłych lekarzy z zakresu neurologii. W ocenie biegłej K. M., brak jest przesłanek wskazujących, że całkowita niezdolność wnioskodawcy do pracy pozostaje w związku z naruszeniem sprawności jego organizmu powstałym w okresie od 21 marca 1956 r. do 20 marca 1974 r. Schorzenie, na jakie cierpi wnioskodawca, ma charakter genetyczny co nie oznacza, że cechy choroby występują niego od urodzenia; przed osiemnastym rokiem życia wnioskodawca nie miał klinicznych objawów naruszenia sprawności organizmu. Biegły sądowy T. W. rozpoznał u wnioskodawcy spastyczny niedowład kończyn dolnych o nieustalonej, prawdopodobnie genetycznej etiologii, pourazowe niedowidzenie oka prawego, przebytą gruźlicę płuc w latach 2002-2003 oraz zespół zależności alkoholowej - stwierdzając, że znamionujące chorobę nieprawidłowości genetyczne, z dużym prawdopodobieństwem, mogły u wnioskodawcy istnieć od urodzenia, jednakże przed 18 rokiem życia kliniczne objawy choroby nie ujawniły się. W okresie tym nie istniało u L. D. naruszenie sprawności organizmu,

skutkujące, w późniejszym czasie, niezdolnością do pracy. Przyczyną obecnej niezdolności wnioskodawcy do pracy jest spastyczny niedowład kończyn dolnych. Jak wynika z wywiadu i dokumentacji objawy tego niedowładu pojawiały się stopniowo najwcześniej od 1995 r., wyraźniej od 2000 r., a ostatecznie zostały rozpoznane w 2002 r. Nawet w sytuacji przyjęcia, że przyczyną schorzenia wnioskodawcy jest uszkodzenie genetyczne, to objawy tego schorzenia pojawiły się w wieku dojrzałym po 1995 r. Ekspresja genu jest, w wypadku schorzenia wnioskodawcy, późna, objawy kliniczne wady genetycznej pojawiają się w wieku średnim. Przed ich pojawieniem się, L. D. był, pomimo istnienia wady, genetycznej osobą zdrową, sprawną i w pełni zdolną do pracy. Wnioskodawca, po 1974 r., wykonywał ciężkie prace fizyczne, a wykonywanie tych prac nie miało negatywnego wpływu na późniejszy rozwój choroby. Przebieg choroby był naturalny, dyktowany ekspresją genu.

Sąd drugiej instancji powołał się na regulację określoną w art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 27 czerwca 2003 r. o rencie socjalnej (aktualny jednolity tekst: Dz.U. z 2018 r., poz. 1340 ze zm.; dalej również jako ustawa) i stwierdził, że całkowita niezdolność do pracy wnioskodawcy nie pozostaje w związku z naruszeniem sprawności organizmu, powstałym przed ukończeniem przez niego 18 roku życia. Chociaż schorzenia wnioskodawcy mają podłoże genetyczne, to ujawniły się dopiero po ukończeniu 18 roku życia. Wcześniej skarżący funkcjonował jak osoba zdrowa i zdolna do pracy. Z uwagi na ustalenia dotyczące momentu naruszenia sprawności organizmu, powodującego całkowitą niezdolność wnioskodawcy do pracy, Sąd Apelacyjny uznał, że nie przysługuje mu sporne świadczenie.

Powyższy wyrok Sądu Apelacyjnego wnioskodawca zaskarżył skargą kasacyjną. W ramach pierwszej podstawy (art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c.) zarzucił niezastosowanie art. 4 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 27 czerwca 2003 r. o rencie socjalnej przez uznanie, że naruszenie sprawności organizmu wnioskodawcy – spastyczny niedowład kończyn dolnych, ma charakter genetyczny, a jego objawy doprowadziły do całkowitej niezdolności do pracy dopiero w wieku dojrzałym, podczas gdy fakt, że objawy choroby genetycznej wnioskodawcy ujawniły się dopiero w wieku dojrzałym nie ma znaczenia dla uznania, że naruszenie sprawności organizmu wnioskodawcy, które w wieku dojrzałym doprowadziło do

jego całkowitej niezdolności do pracy, istniało przed ukończeniem przez niego 18 roku życia, co w konsekwencji winno skutkować uznaniem, że wnioskodawcy prawo do renty socjalnej przysługuje.

W ramach podstawy procesowej (art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c.) zarzucono naruszenie art. 233 § 1 k.p.c. w związku z art. 391 § 1 k.p.c. przez przekroczenie granic swobodnej oceny dowodów i uznanie, iż z opinii powołanych w sprawie biegłych neurologów K. M. oraz T. W. wynika, że brak jest przesłanek wskazujących, że całkowita niezdolność wnioskodawcy do pracy powstaje w związku z naruszeniem sprawności organizmu powstałym przed ukończeniem 18 roku życia, podczas gdy z uważnej lektury opinii obu ww. biegłych można wysnuć wniosek całkowicie przeciwny.

Skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku Sądu drugiej instancji w całości oraz uchylenie poprzedzającego go wyroku Sądu pierwszej instancji w całości i przekazanie sprawy Sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania za wszystkie instancje; ewentualnie na podstawie art. 398¹⁶ k.p.c. skarżący wniósł o: – uchylenie zaskarżonego wyroku Sądu drugiej instancji w całości i orzeczenie co do istoty sprawy przez zmianę wyroku Sądu pierwszej instancji polegającą na uwzględnieniu odwołania wnioskodawcy i zmianę zaskarżonej decyzji w ten sposób, że przyznaje wnioskodawcy rentę socjalną od dnia 31 maja 2014 r., na okres 5 lat; – przyznanie od Skarbu Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej z urzędu, w tym kosztów zastępstwa adwokackiego według norm przepisanych oświadczając, że nie zostały one pokryte w całości lub części.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Nie jest uzasadniony zarzut błędnej wykładni art. 4 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 27 czerwca 2003 r. o rencie socjalnej. Zgodnie z tym przepisem renta socjalna przysługuje osobie pełnoletniej całkowicie niezdolnej do pracy z powodu naruszenia sprawności organizmu, które powstało: 1) przed ukończeniem 18 roku życia, albo 2) w trakcie nauki w szkole lub w szkole wyższej - przed ukończeniem 25 roku życia. Wnioskodawca zakończył edukację na poziomie szkoły zawodowej.

Całkowita niezdolność do pracy, będąca przesłanką prawa do renty socjalnej, może wprawdzie powstać po upływie okresów wskazanych w art. 4 ust. 1

ustawy (por. uchwałę Sądu Najwyższego z 15 marca 2006 r., II UZP 4/06, OSNP 2006 nr 21-22, poz. 334), ale dla nabycia prawa do renty socjalnej w przypadku wnioskodawcy istotne było, aby przyczyna naruszenia sprawności organizmu osoby ubezpieczonej (choroba) – powodująca całkowitą niezdolność do pracy - powstała nie później niż do dnia zakończenia nauki w szkole zawodowej. Nie było przy tym kwestionowane, że obecnie wnioskodawca jest całkowicie niezdolny do pracy na skutek dysfunkcji kończyn dolnych o etiologii genetycznej.

W ocenie Sądu Najwyższego całkowita niezdolność do pracy i naruszenie sprawności organizmu mogą powstać w różnym czasie. Nie można więc wykluczyć sytuacji, w której całkowita niezdolność do pracy powstanie później niż naruszenie sprawności organizmu. Zdarzy się to wówczas, gdy zmiany chorobowe u osoby, u której doszło do naruszenia sprawności organizmu, nasilą się później do tego stopnia, że uniemożliwią jej wykonywanie jakiejkolwiek pracy. Uznać więc należy, że norma prawna wynikająca z art. 4 ust. 1 ustawy o rencie socjalnej dotyczy zarówno sytuacji, gdy całkowita niezdolność do pracy powstała jednocześnie z naruszeniem sprawności organizmu, jak i sytuacji, gdy powstała w okresie późniejszym (por. uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 26 lipca 2011 r., I UK 6/11, LEX nr 1026617). Szczęólnego podkreślenia wymaga, że w okresach przewidzianych w art. 4 ust. 1 pkt 1-3 musi powstać naruszenie sprawności organizmu, „z powodu” którego doszło do całkowitej niezdolności do pracy. Inaczej mówiąc, całkowita niezdolność do pracy musi być spowodowana (pozostawać w związku przyczynowym z) naruszeniem sprawności organizmu, które powstało w okresach wymienionych w art. 4 ust. 1 pkt 1-3 ustawy. Przestanki nabycia prawa do renty socjalnej nie są więc spełnione zarówno wtedy, gdy określone naruszenie sprawności organizmu powstało w okresach wymienionych w art. 4 ust. 1 pkt 1-3 ustawy, ale nie spowodowało całkowitej niezdolności do pracy, jak i wtedy, gdy określone naruszenie sprawności organizmu spowodowało całkowitą niezdolność do pracy, ale powstało po upływie okresów wymienionych w art. 4 ust. 1 pkt 1-3 ustawy.

W okolicznościach faktycznych niniejszej sprawy konieczne było zatem rozstrzygnięcie, czy wykładnia art. 4 ust. 1 pkt 1 ustawy umożliwia przyznanie prawa do renty socjalnej osobie obecnie całkowicie niezdolnej do pracy z powodu

zaburzeń sprawności organizmu, które ujawniły się po upływie relewantnego okresu, jeżeli swoje podłoże miały we wcześniej istniejącej chorobie genetycznej.

Większość chorób genetycznych to choroby wieloczynnikowe, będące wynikiem predyspozycji genetycznej uwarunkowanej mutacjami w wielu genach, które ujawniają się pod wpływem różnych czynników środowiskowych; należą do nich tzw. choroby cywilizacyjne, np. nadciśnienie, cukrzyca, depresja czy schizofrenia, oraz tzw. izolowane wady wrodzone. Wśród chorób genetycznych tzw. rzadkich dominują choroby metaboliczne uwarunkowane jednogеноwо. Z uwagi na ich różnorodność trudno jest ocenić i porównać choroby ujawniające się tuż po urodzeniu i prowadzące do ciężkiego zaburzenia rozwoju i śmierci w pierwszych latach życia, wrodzone choroby powodujące upośledzenie umysłowe i skracające czas życia do około połowy (jak trisomia chromosomu 21 – zespół Downa) i choroby występujące zazwyczaj między 30 a 40 rokiem życia, prowadzące stopniowo do głębokiego upośledzenia, a nieznacznie skracające życie. Poza tym przyjmuje się także, że aby rak się rozwinął, musi dojść do uszkodzenia konkretnego genu – jednak nie zawsze tego, który przekazali nam przodkowie. Powstanie nowotworu złośliwego wymaga kilku mutacji, stąd długi, ale najczęściej bezobjawowy okres rozwoju choroby. U osób z rodzinną skłonnością do nowotworów część tych mutacji jest dziedziczona.

W tym kontekście Sąd Najwyższy uznał, że interpretowanie desygnatu „naruszenie sprawności organizmu” jako obejmującego mutacje genetyczne lub aberracje chromosomów, które nie dają jeszcze żadnych objawów, byłoby nieuprawnionym rozszerzeniem tego pojęcia. Zdaniem Sądu Najwyższego „naruszenie sprawności organizmu” w rozumieniu art. 4 ust. 1 pkt 1 ustawy należy interpretować jako stan, w którym organizm nie funkcjonuje w sposób normalny, utrudniając naukę lub wykonywanie pracy. Ponadto zasadniczym celem ustawy z dnia 27 czerwca 2003 r. o rencie socjalnej jest zapewnienie środków utrzymania osobom, które na skutek dysfunkcji organizmu w okresie edukacji nie były w stanie zdobyć zawodu i wykonywać zatrudnienia. Osoby, które wykonywały pracę i podlegały ubezpieczeniom społecznym z tego tytułu, mają zapewnione prawo do renty z tytułu niezdolności do pracy na podstawie art. 57 ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych.

Ad casum wnioskodawca w początkowym okresie swego życia normalnie funkcjonował, kończąc szkołę podstawową oraz zasadniczą, a następnie ciężko pracował fizycznie. Nie byłoby to możliwe, gdyby występowała wówczas dysfunkcja ciała, powodująca „naruszenie sprawności organizmu”.

Rekapitulując, zaburzenia genetyczne lub aberracje chromosomów, które nie wywoływały żadnych objawów utrudniających naukę lub wykonywanie pracy w okresie przed ukończeniem przez ubezpieczonego 18 roku życia, a dopiero po upływie tego okresu stopniowo spowodowały całkowitą niezdolność do pracy, nie mogą być uznane za „naruszenie sprawności organizmu” w rozumieniu art. 4 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 27 czerwca 2003 r. o rencie socjalnej, implikujące prawo do renty socjalnej.

Nie może być również uwzględniony zarzut skargi kasacyjnej naruszenia art. 233 § 1 k.p.c. w związku z art. 391 § 1 k.p.c., gdyż ocena dowodów nie może być kontestowana w postępowaniu kasacyjnym, a ponadto z opinii powołanych w sprawie biegłych neurologów wynika, że całkowita niezdolność wnioskodawcy do pracy nie powstała w związku z naruszeniem sprawności organizmu powstałym przed ukończeniem 18 roku życia.

Mając powyższe okoliczności na względzie Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. orzekł jak w sentencji.